

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ

У статті розглянуто можливості соціально-педагогічного розвитку студентів у процесі проектно-технологічної підготовки. Розглянуто отримання соціального досвіду в процесі професійного навчання, в період педагогічної практики, в позанавчальній роботі, в молодіжних організаціях та неформальних об'єднаннях. Визначено, що соціалізація носить не тільки цілеспрямований, регульований характер, але може також здійснюватися нерегульованим, неконтрольованим із зовні чином. Виділено фактори, які впливають на соціалізацію знань та умінь, отриманих студентами у проектній діяльності. Визначено доцільні впливи викладача на особистість студента у проектно-технологічній підготовці.

Ключові слова: соціальний розвиток, проектно-технологічна підготовка, досвід, творчість, мотиви, мотиваційна сфера, самоактуалізація, самовдосконалення, відносини.

Постановка проблеми. Динаміка розвитку суспільства покликала до життя нову систему освіти, яка характеризується різноманіттям типів шкіл, розвитком альтернативних педагогічних систем, зростанням кількості педагогічних проєктів і нових технологій втілення педагогічних ідей. Демоніфікація освіти призвела до необхідності розробки та реалізації нової моделі вчителя. Сучасному вчителю технологій необхідні гнучкість і нестандартність мислення, уміння адаптуватись до умов життя, які швидко змінюються. Це можливо лише при високому рівні соціального розвитку особистості, наявності розвинених творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень. Розробці нових підходів до підготовки майбутніх педагогів, моделюванню різних аспектів педагогічної діяльності та особистості вчителя присвячені дослідження А. Вербицького, І. Зязюна, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Нікандрова, І. Якиманської та ін.

У системі професійної підготовки педагогів набувають особливого значення продуктивне засвоєння професійних знань, умінь, навиків, соціально-педагогічний і професійно орієнтований розвиток майбутніх спеціалістів, формування їх професійної компетентності. Ці пріоритети є ключовими завданнями системи підготовки кваліфікованих учителів. Однією з важливих проблем цієї системи є підготовка майбутніх учителів технологій до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовій підготовці учнів загальноосвітніх шкіл. Вивчення теоретичних аспектів проблеми виявило відсутність єдиного

підходу до розуміння суті теоретико-методичної підготовки майбутніх учителів до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовій підготовці учнів та недостатню її розробленість.

Мета. Вивчити можливості соціально-педагогічного розвитку особистості майбутніх учителів технологій у особистісно зорієнтованій проектно-технологічній підготовці, визначити педагогічно-доцільні впливи викладача на студентів у навчанні.

Виклад основного матеріалу. В основу проектно-технологічної підготовки покладена проектна діяльність студентів, яка дозволяє в навчальному процесі природно поєднати формування теоретичних знань і практичних умінь із зростанням їхнього творчого потенціалу, соціально-педагогічним розвитком та набуттям особистісно-значимого досвіду діяльності. Студенти в проектно-технологічній підготовці не повинні отримувати готових рішень, відомостей, не тратити зусиль на запам'ятовування, а усвідомлювати та відчувати потребу в одержанні знань, приймати її як свою життєву потребу та свідомо розв'язувати поставлені задачі.

Для розв'язування завдань формування умінь проектно-технологічної діяльності необхідно здійснити перехід від традиційного інформаційно-рецептивного підходу в навчанні педагогів до проблемно-методологічного. Цей підхід пов'язаний з розвитком конкретної методології вирішення типових проблем і завдань організації навчально-виховного процесу. У вирішенні цілісних проблем проектної діяльності, які потребують від студента врахування багатьох протиріч, неоднозначних умов, що швидко змінюються, у майбутнього вчителя формується вміння виділяти у практичній ситуації саму задачу, шукати необхідну для її розв'язування інформацію, визначати можливі альтернативи, приймати рішення, виконувати їх, оцінювати отримані результати. У ході навчального проектування, яке є основою проектно-технологічної підготовки, відбувається освоєння не тільки засобів і способів конкретної діяльності, але й соціально-педагогічний розвиток особистості студента.

Набуття студентом власного, особистісно-значимого професійного досвіду, його соціалізація в значній мірі здійснюються в проектно-технологічній підготовці. Саме проектно-технологічна підготовка відповідає за особистісний розвиток студентів, формування у них особистісно-значимого, практико-орієнтованого професійного досвіду. Важливо, щоб соціалізація набутого досвіду йшла паралельно з його формуванням, а не відтягувалась на потім, на практику.

Розглянемо особистісний, соціально-педагогічний розвиток студента в проектно-технологічній підготовці з позицій соціальної значимості, намагаючись

прийти до практико-орієнтованих висновків.

Соціалізація як процес і результат освоєння і наступного активного відтворення студентом соціального досвіду є невід'ємною частиною особистості. Соціалізація не протипоставлена індивідуалізації. Ці два процеси знаходяться в діалектичній єдності. За С. Рубінштейном, особистість тим значиміша, чим більше в особистісному аспекті в ній представлено загального [2, с. 243]. Саме в процесі соціалізації, соціальної адаптації, в русі до соціально корисного розвитку студент набуває свою індивідуальність.

В той же час, будь-яке набуття соціального досвіду, що здійснюється індивідом, є суб'єктивним. Саме тому один і той досвід, одні і ті ситуації сприймаються по-різному, кожний студент має, образно кажучи, "окуляри" з індивідуальними фільтрами. Студент – не просто суб'єкт соціалізації, він активний її суб'єкт, а також активний суб'єкт саморозвитку: особистість не протиставляє себе соціально значимому досвіду, а опирається на нього, не вважаючи його незмінною нормою, проблематизує норму, намагається її модифікувати.

Студенти отримують соціальний досвід в процесі професійного навчання і, зокрема, в такій його складовій, як проектно-технологічна підготовка, в період педагогічної практики, в позанавчальній роботі, в молодіжних організаціях та неформальних об'єднаннях. При цьому їх соціалізація носить не тільки цілеспрямований, регульований характер, але може також здійснюватись нерегульованим, неконтрольованим із зовні чином. Одночасне існування цілеспрямованого, контрольованого процесу соціалізації з неконтрольованим, нецілеспрямованим ("хаос впливу" середовища) абсолютно неминуче. Саме тому професійне навчання та виховання в проектно-технологічній підготовці як керований і цілеспрямований процес соціалізації неодмінно повинно поєднуватись з самонавчанням, самовихованням, самоконтролем, самоорганізацією, які спрямовані до внутрішніх сил студента, які дозволяють йому самостійно оволодіти впливом середовища. "Виховання, що спонукає до самовиховання, – писав В. Сухомлинський, – це і є, за моїм глибоким переконанням, справжнім вихованням" [6, с. 86]. Процес професійного виховання студентів в проектно-технологічній підготовці повинен стимулювати їх до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку і бути практично орієнтованим та соціально значимим.

Суттєвою особливістю проектно-технологічної підготовки студентів є те, що завдання, які розв'язуються в навчальному процесі, висуваються життям, а результат розв'язку переноситься в практику, в значній мірі соціалізується.

Знання та уміння, що формуються в проектно-технологічній підготовці, є основою, базою, відштовхуючись від якої починає політ творча думка студента, що дозволяє йому сумніватись, "дивитись в корінь" проблеми, не абсолютизувати твердження і висновки, зроблені викладачем, не перебільшувати їх значення. Справедлива думка стає неправильною, якщо перебільшити її значення. Не випадково "існує думка, що в гуманістичній психології, з її домінуючою спрямованістю на розкриття потенціалу людини, на досягнення самоідентичності і самоприйняття, потенційно закладений ризик егоцентризму"[5, с. 35]. Дійсно, така небезпека існує, і на неї вперше звернув увагу В. Франкл. Є і інша небезпека. Захоплення викладача студентами, які самоактуалізуються, може залишити в тіні студентів з відхиленнями – делінквентних і особистостей з різного роду акцентуаціями. Саме тому потреба студента утвердитись, реалізувати себе належним чином повинна бути узгоджена з необхідністю соціалізації знань та умінь, соціальної адаптації та регуляції поведінки.

Центральний процес соціалізації студента в проектно-технологічній підготовці не зводиться до знань предметного характеру. Він включає: 1) розвиток інтелекту; 2) розвиток емоційної сфери; 3) розвиток стійкості до стресів; 4) розвиток впевненості в собі і самоприйняття; 5) розвиток позитивного ставлення до світу і прийняття інших; 6) розвиток самостійності, автономності; 7) розвиток мотивації самоактуалізації, самоудосконалення. Таким чином, соціалізація є не просто "включенням в завдання", а набуттям особистого досвіду розвитку цього даного способу самоорганізації студента в соціальному бутті, знаходження свого місця (індивідуального простору) в соціумі. Людина – істота соціальна, кожний з нас – не острів. "Я" не без "Ти" (Я. Корчак): для саморозвитку потрібні "інші".

В аспекті соціалізації студента в проектно-технологічній підготовці винятковий практичний інтерес має мотивація, що визначає ефективність всіх соціально-педагогічних взаємодій. Мотиви діяльності і поведінки, як відомо, створюють ядро особистості. Мотив – складне, інтегральне (системне) психологічне утворення, але при всіх дефініціях в розумінні мотиву всі психологи сходяться в тому, що мотив є збудником, причиною, основою вчинків, діяльності і поведінки. В якості робочого визначення можна прийняти, що мотив – це внутрішній потяг особистості до того або іншого виду активності, пов'язаної із задоволенням певної потреби [2, с. 56]. Сукупність стійких мотивів студента визначає його мотиваційну сферу.

Значення мотивації, мотиваційного забезпечення навчального процесу важко переоцінити. Дослідження, які проводились зі студентами – майбутніми

педагогами, встановили дивний факт (А. Реан): виявилось, що нема значущого зв'язку інтелекту з успішністю ні із спеціальних, ні із гуманітарних предметів. Більше того, виявилось, що "сильні" і "слабі" студенти відрізняються один від одного не за рівнем інтелекту, а за рівнем мотивації навчальної діяльності (В. Якуніна, Н. Мешкова). Навіть високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчальної мотивації. В той же час, навіть при невисоких здібностях студентів вони можуть досягнути високих навчальних результатів, якщо в них високий рівень мотивації, тобто завдяки мотивації включається так званий "компенсаційний механізм". В зворотному напрямку "компенсаційний механізм" не спрацьовує: низьку навчальну мотивацію не може компенсувати високий рівень здібностей.

Успішно може вчитись тільки людина, інтелект якої вище певного рівня. Успіхи студентів з досить високим інтелектом дуже різні в залежності від мотивації навчання. Цей висновок – важливий орієнтир для викладачів, які намагаються в проектно-технологічній підготовці реалізувати особистісно-зорієнтований навчальний процес.

Продуктивним для практики проектно-технологічної підготовки майбутніх учителів технологій є виділення позитивних і негативних мотивів. Позитивним мотивом є мотивація успіху, досягнення мети, а негативним – мотивація боязні невдачі, захисту, ухиляння. Мотивовані на успіх студенти, як правило, активні, ініціативні, не пасують перед труднощами. Мета, яку вони ставлять перед собою, дещо завищена, але така, яку можна досягти. Ці студенти схильні до переоцінки своїх невдач. Студенти з мотивацією боязні невдач, навпаки, малоініціативні, уникають відповідальних завдань, погано оцінюють свої можливості, переоцінюють свої успіхи [5, с. 60].

Проведені досліджень свідчать про те, що кращим показником майбутньої успішності студента в проектно-технологічній підготовці є його власне уявлення про свої здібності, сформоване на основі минулого досвіду успіхів та невдач [2, с. 143]. Та і звичайний життєвий досвід показує, що вдачі частіше приходять до успішних, а невдачі – до невдах.

Це суттєві для нашого дослідження висновки. Подолання або хоча б приглушення боязні невдач можливе тільки через радість успіху в навчанні, в спілкуванні, в праці, в повсякденному досвіді. Саме проектна діяльність студентів в процесі проектно-технологічної підготовки, що базується на виконанні належним чином підібраних проектів, забезпечує їхню потребу у спілкуванні, надає можливість відчути радість успіху, позбавитись боязні невдач, отримати необхідний професійний досвід та соціалізувати його. "Успіхи в

навчанні – єдине джерело внутрішніх сил, що породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися" [7, с. 143].

Розвитку прагнень студентів до успіху (мотивація досягнень) сприяє, як впливає з низки психологічних експериментів, баланс вимог та допомоги з боку викладача ("треба" і "можу") [4, с. 125]. Викладачам необхідно відучитись маніпулювати студентами як "пішаками", допомогти їм стати "джерелом": навчити студентів ставити перед собою реальну мету, виявляти в собі сильні і слабкі сторони, намічати для себе реальну перспективу. Для цього сам студент в процесі навчання не повинен себе почувати "пішаком", це зумовлено тим, що називають "дух навчання". Неуспіх же студентів в професійному навчанні доцільніше пов'язувати з недостатністю зусиль, а не з їх здібностями або зовнішніми факторами.

Корисним для освітньої практики проектно-технологічної підготовки є розподіл мотивів на внутрішні (діяльність, наприклад, пізнавальна, значима сама по собі) та зовнішні (поведінка і діяльність студента визначаються зовнішніми причинами). В реальному житті поведінка людей детермінується, як правило, поєднанням тих та інших, і для нормального функціонування людини і суспільства потрібен баланс зовнішніх та внутрішніх мотивацій. У вищих навчальних закладах цей баланс часто порушується в бік зовнішньої мотивації, що призводить до "внутрішньої відмови від навчального закладу, від навчання" [4, с. 167].

Принципово важливим орієнтиром для підсилення внутрішньої мотивації є орієнтація на автономію студентів в навчанні. Цьому сприяють такі фактори, як відчуття їх власної компетентності, ситуації вільного вибору, отримання задоволення від свого навчання і від спілкування з викладачами, задоволеними своєю роботою. І останнє – вкрай важливо – викладачі, задоволені своєю роботою, передають студентам не тільки інформацію, знання, але й позитивні розуміння, мотивоване ставлення до знань, до свого предмету, до процесу навчання в цілому. Справа в тому, що суть (на відміну від інформації) неможливо викладати безпосередньо, її можна демонструвати перед студентами у своїй власній діяльності.

Якості особистості, ті або інші риси характеру студента можуть набувати гіпертрофованого характеру: майже постійне і безпричинне перебування в збудженому стані; хвороблива образливість; підвищена слізливість; педантичність; підвищена тривожність; різкі зміни настрою; імпульсивність поведінки; сконцентованість на тужливих сторонах життя; підвищена, бурхлива реакція на все, що відбувається навколо. Вивчення таких особливостей студента,

становить значний практичний інтерес для викладачів, оскільки акцентуйовані особистості вимагають особливої психолого-педагогічної роботи, тим більше, що, за даними німецького психіатра і психолога К. Леонгарда і його співробітників, половина дорослого населення є акцентуйованими. Серед студентів і молоді частка акцентуйованих особистостей, за даними Л. Іванової, хоч і залежить від статі, особливостей навчального закладу, – величина того ж порядку [5, с. 77-78].

Розібратись у яскравому розмаїтті акцентуйованих особистостей допомагає класифікація, запропонована К. Леонгардом. Показники кожного типу акцентуації визначаються на основі психологічних методик, які дають профіль акцентуації кожної особистості. Так уже саме знання характерних особливостей типів акцентуації та можливостей корекції позитивно впливає на роботу викладача.

Важливість вивчення акцентуації особистості студента зумовлена ще й тим, що акцентуації часто взаємопов'язані та викликають делінквентну поведінку (відхилення поведінки в граничних, навіть кримінальних проявах). Наприклад, гіперактивність, легковажність гіпертимів вводить їх у п'ятірку найбільш "ризикованих" з точки зору делінквентності. Ще більш делінквентні акцентуанти збуджуваного типу (за різними даними – друге, третє місце). Близько третини делінквентів знаходиться серед емотивних акцентуантів. Вищі навчальні заклади не стерильні, делінквентна поведінка студентів не є, на жаль, екзотикою.

Сформулюємо з наведених досліджень два висновки важливих для практики соціально-педагогічного розвитку студентів в проектно-технологічній підготовці. Перший – делінквентна поведінка пов'язана з наявністю конфлікту самооцінки та оцінки студента соціумом. І другий – особистісні фактори в делінквентній поведінці відіграють детермінуючу роль, а ситуативні фактори хоч і важливі, але виступають у функції модулаторів. Переоцінка ситуативних факторів в причинах делінквентності не безневинна – вона призводить до зняття відповідальності з особистості за таку поведінку. Це ускладнює соціалізацію знань та умінь, або і зовсім унеможлиблює її.

В контексті особистісної навчально-виховної орієнтації та соціалізації проектно-технологічної підготовки студентів важливим питанням є визначення якості особистості, що характеризують схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності: а) зовнішнім силам; б) власним здібностям і умінням. Характерним прикладом є пояснення студентами своїх невдач при виконанні проектів.

Якісний контроль в процесі навчальної діяльності з проектно-технологічної

підготовки дозволяє визначити таку важливу характеристику студента, як відповідальність, що відрізняє зрілу людину від незрілої. Як говорив Конфуцій, досконала людина все шукає в собі, нікчемний – в інших. Постійний самоконтроль – стійка якість соціально-педагогічного розвитку особистості, що формується в ході його соціалізації. Сформулюємо висновки-орієнтири по контролю соціально-педагогічного розвитку студента в проектно-технологічній підготовці, актуальні для практики підготовки майбутнього учителя до особистісно зорієнтованого процесу навчання:

- інтернальність, у цілому, – це позитивна якість, компонент особистісної зрілості студента. Екстернальність, навпаки, пов'язана з недостатньою соціальною зрілістю;

- переважаюча більшість асоціальних молодих людей (делінквентів) відносяться до екстерналів;

- інтернали менш тривожні, менш піддаються депресії, більш доброзичливі, терпимі, більш упевнені в собі і частіше знаходять сенс життя, вони помітно ближче до самоактуалізуючих людей;

- розвитку екстернальності сприяють невдачі в навчанні та відповідне ставлення викладачів у вищому навчальному закладі, несприятливий емоційний клімат у групі та ін. В цьому випадку екстернальність є захисним механізмом збереження самоповаги студента;

- розвиток інтернальності і відповідальності студентів пов'язаний з наданням їм свободи і автономності. Це принципово важливий висновок. Блокування самостійності студентів, гіперопіка, переоцінка дисциплінованості та слухняності – це важливі причини нерозвиненої відповідальності студентів та погіршення їхнього морального стану;

- як і скрізь, все що стосується людини, є не однозначним, не безумовним: студент, який перманентно бере на себе відповідальність за всі невдачі, намагається всебічно контролювати ситуацію, ризикує отримати комплекс вини. Такі дії студентів дозволяють зберегти в собі впевненість і відійти від почуття гнітючої провини;

- потрібен баланс і у співвідношенні "оптимізм – песимізм": для досягнення успіхів у навчанні та в подальшій практичній діяльності. Оптимізм потрібен в кількості, достатній, щоб підтримувати надію, а песимізм в кількості, достатній, щоб мотивувати стурбованість.

Висновок. Ефективність соціально-педагогічного розвитку особистості студента в проектно-технологічній підготовці суттєво залежить від характеру міжособистісних відносин: відносин між студентами, студентами і викладачами.

У подальшому варто продовжити дослідження розвитку міжособистісних відносин в проектно-технологічній підготовці майбутніх учителів технологій та їх впливу на соціально-педагогічний розвиток студентів.

Література

1. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи [Текст] : Монографія / І.А. Зязюн : ред. І.А. Зязюна. – К.: ВПОЛ, 2000. – С. 11-57.
2. Голубева О.Н. Проблема целостности в современном образовании [Текст] : Философия образования / О.Н. Голубева, А.Д. Суханов. – М., 1996. С. 54 – 75.
3. Майерс Д. Социальная психология [Текст] / Д. Майерс; пер. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 688 с.
4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения [Текст] / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Е. Орлов – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Реан А.А. Социально-педагогическая психология [Текст] / А.А. Реан, Я.Л. Коломинский – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.
6. Сухомлинский В.А. Воспитание и самовоспитание [Текст] / Сухомлинский В.А. // Советская педагогика, 1965, № 12. – С. 84-90.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям [Текст] / В.О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1965. – 216 с.

Е. И. Мегем

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ

В статье рассмотрены возможности социально-педагогического развития студентов в проектно-технологической подготовке. Рассмотрено получение социального опыта в процессе профессионального обучения, в период педагогической практики, во внеурочное время, в молодёжных организациях, неформальных объединениях. Определено, что социализация носит не только целеустремлённый, регулируемый характер, но может также осуществляться нерегулированным, не контролируемым извне образом. Выделены факторы, влияющие на социализацию знаний и умений, полученных студентами у проектной деятельности. Определено целесообразное влияние преподавателя на личность студента в проектно-технологической подготовке.

Ключевые слова: социальное развитие, проектно-технологическая подготовка, опыт, творчество, мотивы, мотивационная сфера, самоактуализация, самоусовершенствование, отношения.

STUDENTS' PERSONALITY DEVELOPMENT DURING DESIGNING AND TECHNOLOGICAL TRAINING

The possibilities of social and pedagogical development of students during designing and technological training are described in the article. Social experience in vocational training, in the period of pedagogical practice in overtime work, in youth organisations, informal associations are reviewed. It has been defined in the article that socialization is not only of dedicated, adjustable nature, but may also be unchecked, not controlled from the out way. The factors influencing the socialization of knowledge and skills acquired by students in the project activities are identified. The teachers' appropriate influence on the students' personality during designing and technological training is determined.

Key words: social development, designing and technological training, experience, creativity, motivation, motivational sphere, self-actualization, self-improvement, attitude.

УДК 378

В. А. Каліш

МОВОТВОРЧІСТЬ О. ДОВЖЕНКА У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

У статті окреслено дидактичні можливості мовотворчості О.Довженка в процесі формування сучасної національно мовної особистості вчителя-словесника.

Ключові слова: мовна особистість, мовне навчання, мовне виховання, мовна картина світу, індивідуальна мовна картина.

Постановка проблеми. Мовна освіта сучасного вчителя-словесника безперечно має відповідати новітнім суспільним запитам навчання і виховання учнівської молоді, пріоритетним завданням шкільної лінгводидактики, зорієнтованої на формування мовної особистості, що не лише володіє ресурсами рідної мови і системою правил та закономірностей їх структурування і функціонування, а й усвідомлює мову як найважливіший засіб вираження ментальності нації, здійснення пізнавальної діяльності і репрезентації її результатів.

Відтак, лінгвістична підготовка майбутнього вчителя має спиратися на новітні наукові парадигми, об'єднані принципом антропоцентризму, а отже, зорієнтовані на дослідження мови як репрезентанта концептуальної картини світу, процесів пізнання, важливого чинника у становленні особистості, її,